

ION ALEXANDRU MIZGAN

12

PERSONALITĂȚI
ALE
CRUCIADEI A PATRA

EDITURA THEOSIS
www.theosis.ro
office@theosis.ro
Tel: 0770111916

© Editura Theosis 2020 pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MIZGAN, ION ALEXANDRU

12 personalități ale Cruciadei a Patra / Ion Alexandru Mizgan;
cuv. înainte de acad. pr. prof. dr. Mircea Păcurariu. -
Oradea: Theosis, 2020

ISBN 978-606-94344-3-7

I. Păcurariu, Mircea (pref.)

94

Redactor: *Virgil Baidoc*

Tehnoredactare: *Delia-Maria Kerekes*

TIPĂRIT ÎN ROMÂNIA

ION ALEXANDRU MIZGAN

12

PERSONALITĂȚI
ALE
CRUCIADEI A PATRA

Cuvânt înainte de

Pr. Acad. Prof. Univ. Dr. MIRCEA PĂCURARIU

THEOSIS

Oradea

2020

Mizgan Ion Alexandru, (n. 2 august 1966, Dumbrăvița, Bistrița-Năsăud), preot, licențiat al Facultății de Teologie din Cluj-Napoca, promoția 1993; între anii 1993-2005, duhovnic și cadru didactic al Facultății de Teologie Ortodoxă din Oradea; în anul universitar 1999-2000 – bursă de cercetare la „*College of the Resurrection*” din Mirfield (Anglia), colegiu afiliat la Universitatea din Leeds; în perioada 2005-2007, consilier cultural al Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Bihorului și Sălajului; din ianuarie 2007 numit preot slujitor la biserica Sf. Apostol Andrei din Oradea; din anul 2013 doctor în istorie la Universitatea din Oradea cu teza intitulată: „*Cruciada a Patra (1202-1204) și urmările ei în Imperiul Bizantin și lumea românească*”, sub conducerea științifică a Prof.Univ. Dr. Sever Dumitrașcu. Dintre lucrările cele mai reprezentative amintim: *De ce Ortodoxia?* (Oradea 2001, ed. I; Nicula 2008, ed. II), *Cruciada a Patra (1202-1204)* (Oradea, 2005), *Ortodoxia Academică. Părintele Academician Prof. Univ. Dr. Mircea Păcurariu în Țara Crișurilor* (Oradea, 2008), *Ofensiva uniatismului în Țara Năsăudului în secolul al XVIII-lea. Martiriul lui Tănase Todoran* (Cluj-Napoca, 2008), *Demnitatea mărturisirii. Dan Puric în Țara Crișurilor* (Oradea, 2009), *Pe cărările vieții cu Preasfințitul Părinte Dr. Ioan Mihălțan, Episcopul Oradiei, Bihorului și Sălajului* (Alba Iulia, 2009), *Bizanțul la Veneția* (Oradea, 2013), *Biserica și Cetatea. Exerciții de jurnalism* (București, 2017), *Papa Inocențiu al III-lea cuceritorul Constantinopolului* (Oradea, 2018), *Cruciada a Patra (1202-1204). Urmări în lumea Bizanțului și lumea românească – teză de doctorat* (București, 2019). Autor a peste 100 de articole, cronici, interviuri și recenzii publicate în presa bisericească, ziare centrale și locale, precum și în reviste de specialitate. Colaborator permanent al cotidianului *Crișana* din Oradea.

**Dedic această lucrare memoriei
Părintelui Profesor AUREL JIVI**

Autorul

Lucrarea de față are la bază cercetările efectuate de autor asupra evenimentelor legate de Cruciada a Patra (1202-1204), în cadrul cursurilor de doctorat la Facultatea de Istorie din cadrul Universității din Oradea, sub îndrumarea științifică a Prof. Univ. Dr. Sever Dumitrașcu.

Cuvânt înainte

Părintele Ion Alexandru Mizgan din Oradea ne oferă o nouă carte dedicată istoriei Bizanțului, respectiv evenimentelor din timpul cuceririi Constantinopolului la anul 1204 de către cavalerii occidentali ai Cruciadei a Patra, precum și o perspectivă asupra personalităților care au jucat un rol decisiv în derularea acestora. **Lucrarea se intitulează „12 Personalități ale Cruciadei a Patra” și se adaugă altor lucrări cu conținut istoric ale autorului dintre care amintim:** „Cruciada a Patra (1202-1204” (Oradea 2005), „Sfântul Ioan Gură de Aur arhiepiscop la Constantinopol”, (Oradea, 2002, ediția I; Oradea, 2015, ediția a II-a), „Ofensiva uniatismului în Transilvania. Martiriul lui Tănase Todoran” (Cluj-Napoca, 2008), „Bizanțul la Veneția” (Oradea, 2013), „Papa Inocențiu al III-lea cuceritorul Constantinopolului” (Oradea, 2018).

Volumul de față are la bază cercetările efectuate de autor în cadrul pregătirilor pentru susținerea tezei de doctorat în domeniul Istorie, la Facultatea de Istorie din cadrul Universității din Oradea, cu tema legată de Cruciada a Patra și urmările acesteia în cadrul Imperiului Bizantin și a lumii românești, demers finalizat în anul 2013 cu obținerea titlului de doctor în istorie. Cercetările din ultimii ani derulate de autor la Arhivele de Stat din Veneția și la Biblioteca Marciana din

Cetatea Dogilor, i-au oferit acestuia posibilitatea de a aprofunda mai multe aspecte legate de evenimentele Cruciadei a Patra, respectiv a personalităților care au fost implicate în pregătirea și desfășurarea acestei expediții.

Lucrarea de față cuprinde douăsprezece studii științifice dedicate principalelor personalități ale Cruciadei a Patra. Amintim pe cronicarii acestei expediții, Geoffroy de Villehardouin, Robert de Clari, Nicetas Choniates, care au fost participanți și martori oculari la derularea evenimentelor, papa Inocențiu al III-lea, inițiatorul expediției, pe dogele Veneției, Enrico Dandolo, cel care s-a ocupat de construirea flotei venețiene, Bonifaciu de Montferrat, conducătorul armatelor cruciate, Balduin de Flandra, primul împărat latin la Constantinopol, Henric de Hainault, cel mai important împărat latin de la Constantinopol, prințul Alexios al IV-lea, cel care a propus cavalerilor occidentali atacarea Constantinopolului, Ioniță Caloian, românul care a condus Imperiul vlaho-bulgar la acea vreme, care a ținut piept în Balcani atât bizantinilor cât și cruciaților apuseni, precum și împărații bizantini Alexios al III-lea și Alexios al V-lea Ducas Murtzuphlos, care au luptat cu cavalerii apuseni în vederea apărării Constantinopolului în timpul asediului marelui oraș.

Studiile dedicate acestor 12 personalități ale Cruciadei a Patra sunt precedate de o *Introducere*, care se constituie într-un studiu publicat de autor în anul 2014 la împlinirea a 810 ani de la cucerirea Constan-

tinopolului de către cavalerii apuseni. Aceste studii au apărut relativ recent în reviste de specialitate, atât teologice cât și istorice, cum sunt „TABOR” (Cluj-Napoca), „Analele Universității din Oradea”, fascicola Istorie- Arheologie (Oradea), „ZARGIDAVA” (Bacău), „ALTARUL BANATULUI” (Timișoara), „STUDIA UNIVERSITATIS SEPTENTRIONIS – THEOLOGIA ORTHODOXA” (Baia-Mare), sau în volume colective, cum sunt cele dedicate istoricului Sever Dumitrașcu, editate de Muzeul Țării Crișurilor, respectiv Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei.

Din studiile publicate de părintele Ion Alexandru Mizgan desprindem contextul social-politic și ecleziastic, care a dus la devierea Cruciadei a Patra spre Constantinopol și în cele din urmă la cucerirea și jefuirea marelui oraș, eveniment care a rupt definitiv Europa Apuseană de cea Răsăriteană. Volumul de față ne dezvăluie acțiunile principalilor actori ai acestei expediții, care au avut efect asupra derulării evenimentelor din Imperiul Bizantin și sud-estul continentului european la începutul veacului al XIII-lea. Cucerirea și devastarea Constantinopolului la anul 1204 de către cavalerii apuseni a constituit un act de barbarie unanim recunoscut de către istorici. Nu întâmplător marele istoric britanic Steven Runciman a afirmat că niciodată nu a fost o crimă mai mare împotriva umanității decât Cruciada a Patra!

Urmările cuceririi Constantinopolului la 1204 au fost devastatoare pentru Imperiul Bizantin și întreg

spațiul răsăritean. Jefuirea Constantinopolului a slăbit Imperiul de pe malurile Bosforului, care nu a mai reușit să ajungă la măreția de altădată și nu a reușit să facă față înaintării turcilor, care în cele din urmă vor cuceri marele oraș la 29 mai 1453. Comportamentul barbar al cruciaților în marele oraș a creat o prăpastie de netrecut între bizantini și apuseni. Papa Inocențiu al III-lea, la rândul său, s-a folosit de acest nefericit eveniment pentru a declanșa o vastă ofensivă prozelitistă în Imperiul Bizantin și în tot spațiul răsăritean pentru a supune întreg Răsăritul creștin scaunului Romei.

Așa cum se exprima autorul în studiul introductiv, redarea acestor tragice evenimente legate de jefuirea Constantinopolului la anul 1204, nu s-a făcut din dorința de a trezi resentimente față de Europa Occidentală, ci pentru ca cititorii și iubitorii de istorie să afle adevărul istoric fără cosmetizări artificiale, așa cum fac unii istorici pentru a nu fi catalogați antiocidentali. Istoria trebuie scrisă așa cum a fost și este meritul părintelui Ion Alexandru Mizgan de a ne oferi un volum cu principalii protagoniști ai evenimentelor legate de Cruciada a Patra și implicațiile acestora în desfășurarea lor.

Pr. Acad. Prof. Univ. Dr. MIRCEA PĂCURARIU

INTRODUCERE *

Jefuirea Constantinopolului la anul 1204 de către cruciații apuseni **

„Niodată nu a fost o crimă mai mare
împotriva umanității decât Cruciada a Patra”

Steven Runciman

După cum se știe, la scurt timp după urcarea sa în scaunul Romei, papa Inocențiu al III-lea (1198-1216) a dorit organizarea unei noi expediții cruciate¹ menită să elibereze Țara Sfântă și Ierusalimul. Expediția a rămas cunoscută în istorie drept **Cruciada a Patra (1202-1204)**. Trupele cruciate urmau să plece în această întreprin-

* Studiu apărut sub titlul: „**REMEMBER: 13 aprilie 1204-13 aprilie 2014: 810 ani de la jefuirea Constantinopolului de către cruciații apuseni**”, în revista TABOR, Cluj-Napoca, revistă de cultură și spiritualitate românească, anul VIII, nr. 4, Aprilie, 2014, p. 17-24.

** **Am considerat folositor pentru cititorii acestui volum, dedicat principalilor actori ai tragicelor evenimente de acum mai bine de 800 de ani, să oferim o *Introducere* din care cititorii să afle câteva informații generale legate de cucerirea Constantinopolului în anul 1204 de către cavalerii occidentali ai Cruciadei a Patra.**

¹ Florentina Căzan, *Cruciadele. Momente de confluență între două civilizații și culturi*, Editura Academiei Române, București, 1990, p. 94.

dere armată îmbarcați în vasele puse la dispoziție de Republica Veneția în schimbul unei mari sume de bani. Venețienii au profitat de problemele financiare ale trupelor cruciate și au deviat Cruciada de la destinația inițială, mai întâi spre Zara, iar apoi spre Constantinopol. Supus asediului la 13 aprilie 1204, Constantinopolul, magnificul oraș al lui Constantin cel Mare, cădea în mâinile latinilor (francezi și venețieni). Timp de trei zile cavalerii occidentali au devastat în mod sălbatic Constantinopolul. Jurămintele depuse cu puțin timp înainte pe Evanghelie, de a cruța copiii, femeile și bisericile, au fost date uitării în nebunia anarhiei create. Soldații cruciați au luat cu asalt toate cartierele orașului îndreptându-se spre Palatele și casele bogate. Robert de Clari, unul dintre cronicarii apuseni ai celei de-a Patra Cruciade, aproximează bogăția Constantinopolului la acea vreme, a fi fost mai mare decât a 40 de orașe din întreaga lume la un loc². Palatele Imperiale au fost ocupate de liderii cruciaților. Bonifaciu de Montferrat, care fusese conducătorul trupelor cruciate, s-a îndreptat spre Marele Palat, deși conform pactului cruciaților, acesta trebuia să revină viitorului împărat latin, care urma să ocupe tronul Bizanțului. Între locuitorii Marelui Palat întâlnim pe sora lui Filip al II-lea al Franței (1180-1223), Agnes, care fusese căsătorită cu Alexios al II-lea (1180-1183), precum și pe fiica lui Bela al III-lea al Ungariei (1172-1196), Margareta, văduva lui Isaac al

² Robert of Clari, *The Conquest of Constantinople*, Translated from the old French of Robert of Clari, by Edgar Holmes McNeal, Ohio State University, New York, 1936, p. 108.

II-lea Anghelos (1185-1195)³. Controlul asupra Marelui Palat și a Margaretei, care curând se va căsători cu Bonifaciu, i-a dat acestuia o speranță spre dobândirea Bizanțului. Balduin de Flandra și fratele său Henric au luat Palatul Blacherne. Între timp barbaria trupelor latine a continuat în Constantinopol.

Latinii au prădat orașul în bande, adesea beți și fără discernământ, deposedând sfintele altare ale bisericilor de prețioasele odoare pe care le aveau, de aurul și argintul de pe sfintele icoane, profanând până și Sfânta Euharistie de pe masa sfintelor altare. Barbaria cruciaților latini a fost recunoscută și de istoricii catolici moderni, cum este cazul lui Joseph Gill, care arăta, de asemenea, că latinii au nimicit tot ce le cădea în mâini, de la case private la biserici, creând o adevărată panică în rândul populației din Constantinopol⁴. Strălucitoarea biserică Sfânta Sofia a fost jefuită de toate bogățiile și valorile ei. La această biserică, care era mândria și slava Bizanțului, și despre care Nicetas Choniates spunea că este „Cerul pe pământ”, sau „un tron al splendorii dumnezeiești”, s-au făcut cele mai mari profanări⁵. Bogatele ornamente ale ușilor au fost date jos și sparte în fragmente pentru a se putea lua argintul și aurul lor. La fel a fost smuls aurul de pe altar, iconostas și din alte locuri din biserică. Douăsprezece cruci deasupra

³ John Godfrey, 1204. *The Unholy Crusade*, Oxford University Press, 1980, p. 126.

⁴ Joseph Gill, *Byzantium and the Papacy: 1198-1400*, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, p. 26.

⁵ John Godfrey, *op. cit.*, p. 128.

altarului au fost date jos și altarul însuși a fost prădat de 40 de butoaie pline cu aur. Metale și pietre prețioase au fost lovite cu putere și sfărâmate în bucăți și împărțite între cruciații apuseni. Biserica a fost golită de aur și argint, de cruci, candelă și de orice alte pietre prețioase. Tot la biserica Sfânta Sofia soldații apuseni beți au băut din vasele sfinte ale altarului și o prostituată s-a așezat în scaunul Patriarhului și a început să cânte cântece imorale și să danseze⁶.

În același fel au fost prădate și celelalte biserici și mănăstiri din Constantinopol unde existau moaște de sfinți. Gunther de Pairis descrie cum abatele Martin de Pairis a încercat să ucidă un preot grec de la biserica Pantocrator pentru a-i arăta unde erau ascunse moaștele bisericii. Și alți reprezentanți ai Bisericii Romei au participat la jefuirea bisericilor din Constantinopol. Episcopul Nivelon de Soissons și-a însușit coroanele de pe tronuri, veșminte ale Sfintei Fecioare, capul Sfântului Ioan Botezătorul, precum și bucăți din lemnul Sfintei Cruci, pe care a fost răstignit Mântuitorul Iisus Hristos. La fel a procedat și dogele Veneției, Enrico Dandolo, care a donat moaștele furate din bisericile Constantinopolului bisericii San Marco din Veneția⁷. O pradă foarte bună a

⁶ Steven Runciman, *A History of the Crusades*, volume III, „The Kingdom of Acre and the Later Crusades”, Cambridge at the University Press, London, 1954, p. 124.

⁷ Donald E. Queller and Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade. The Conquest of Constantinople*, Second Edition, with an essay on primary sources by Alfred J. Andrea, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997, p. 194.

fost însușită de apuseni de la cele două biserici închinată Sfintei Fecioare Maria de la Marele Palat și de la Palatul Blacherne. La Palatul Blacherne, unde era o capelă foarte frumoasă, cu decorații splendide, aceasta a fost jefuită de ornamentele ei în câteva ore. La biserica din Marele Palat, care avea chiar și ușile din argint, în care erau adăpostite câteva din cele mai prețioase relicve din Constantinopol, totul a fost luat de cruciați. În ambele Palate existau o mulțime de farfurii de argint și de aur, bijuterii prețioase, tezaurul de la Palatul Blacherne incluzând coroane și veșminte de la ceremoniile împărătești.

Jaful și barbaria apusenilor nu a cunoscut margini. În biserica Sfinții Apostoli au fost răscolite și profanate până și mormintele mai multor împărați, din care au fost luate pietre prețioase și bijuterii. Trupul împăratului Justinian (527-565), descoperit intact, a fost jefuit de bijuterii și podoabe, sacrilegiul mergând mai departe. Istoricul John Godfrey afirma că în întreaga istorie a statelor barbare ori civilizate, nu puteau fi găsite mai multe piese decât cele jefuite din mormintele împăraților bizantini⁸. Nici cărțile liturgice n-au scăpat de barbaria occidentalilor. Cărțile de slujbă au fost mutilate și despuiate de copertile și pietrele prețioase de pe ele. De asemenea, sfintele icoane, simbolul a tot ce era mai sfânt pentru credința răsăriteană, erau folosite ca piese de mobilă de către soldații cruciați care erau mai tot timpul amețiți de băutură⁹.

⁸ John Godfrey, *op. cit.*, p.128.

⁹ Donald E. Queller and Thomas F. Madden, *op. cit.*, p. 195.

Pe lângă tezaurele bisericilor din Constantinopol, cruciații au distrus nenumărate opere de artă și piese prețioase ale antichității. Nu se știe cu exactitate câte lucrări ale autorilor antici au fost pierdute ori distruse pentru totdeauna de cavalerii Cruciaței a Patra. Trebuie să specificăm în acest context că la scurt timp după instaurarea Imperiului latin la Constantinopol apusenii vor distruge mii de statui de bronz din antichitatea romană pentru a fi topite și preschimbate în monede. Între aceste piese ale antichității amintim: Forumul lui Constantin, statuia lui Hera, a cărui cap era așa de mare încât a fost nevoie de patru boi să-l tragă. Cu mici excepții alte sute de statui de bronz de la Hipodrom au fost, de asemenea, topite. Nici la acest capitol al vestigiilor antice, dogele Veneției, Enrico Dandolo, nu s-a lăsat mai prejos, reținând pentru el patru cai de bronz, pe care i-a trimis la Veneția și care s-au aflat până nu de mult montați pe fațada bisericii San Marco, aceștia devenind simbolul prosperității și al mândriei venețiene¹⁰. În anul 1990 au fost înlocuiți cu niște copii fidele, caii originali făcuți din bronz fiind adăpostiți de atunci în Muzeul basilicii San Marco, pentru a fi feriți de intemperii și mai bine păstrați și conservați.

Barbaria cruciaților apuseni nu s-a oprit aici. În timpul jefuirii marelui oraș, aceștia și-au împlinit toate poftele sexuale, violând toate femeile și tinerele fecioare ce le ieșeau în cale, așa ca adevărați ostași ai lui Hristos! În dezvățul declanșat cruciații apuseni răpeau în public

¹⁰ *Ibidem.*

femeile de pe străzi și din cartiere sau chiar din biserici și le violau. La fel procedau și cu femeile bătrâne care după ce erau jefuite erau supuse și la perversiuni sexuale. Bizantinii care încercau să-și apere soțiile sau fiicele lor, erau uciși de cruciați. Cu regret trebuie să spunem că sursele sau izvoarele occidentale trec sub tăcere jaful și comportamentul barbar al cruciaților în Constantinopol. Dintre autorii latini, așa cum remarcau istoricii Donald E. Queller și Thomas F. Madden, numai Gunther de Pairis înregistrează jaful moaștelor din Constantinopol, dar face acest lucru cu entuziasm și bucurie, nu cu mâhnire față de atrocitățile comise în marele oraș¹¹.

Timp de trei zile scenele de jaf și dezmăț au continuat până ce marele oraș a fost distrus și populația s-a îngrozit. Nicetas Choniates (c. 1155-1217), martor ocular al evenimentelor și cel mai important cronicar bizantin al veacului al XIII-lea, spunea că până și saracinii ar fi avut mai multă milă față de oraș, decât au avut cruciații occidentali. În scurt timp vestitul istoric Nicetas Choniates a fost nevoit să se alăture și el refugiaților din Constantinopol, fiind ajutat de un prieten de-al său apusean, pe nume Domenico, pe care el la rândul său îl ajutase într-o situație similară, cu puțin timp în urmă¹². După zilele de jaf, în 15 aprilie 1204, cruciații și ceilalți latini au luat unele măsuri de control asupra orașului. În cele din urmă a fost restabilită ordinea¹³.

¹¹ *Ibidem*, p. 198.

¹² John Godfrey, *op. cit.*, p. 128.

¹³ Steven Runciman, *op. cit.*, p. 124.

Când papa Inocențiu al III-lea (1198-1216) a auzit de cele întâmplate, și-a exprimat indignarea după ce inițial îi felicitase pe cuceritorii orașului pentru victorie¹⁴. Conform acordului încheiat între francezi și venețieni, un sfert din pradă revenea împăratului, celelalte trei părți urmând a fi împărțite între francezi și venețieni. Duminica care urma capturării orașului era Duminica Floriilor și cruciații au petrecut Săptămâna Mare și Paștile mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru marea victorie obținută asupra Constantinopolului. După solemnitățile zilelor de sărbătoare cruciații și-au întors atenția asupra prăzii în vederea împărțirii ei. S-a ordonat ca toate tezaurele să fie aduse în trei biserici, fiecare păzite de gărzi franceze și venețiene. În total s-au adunat 300 000 de mărci de argint care au fost împărțite între francezi și venețieni¹⁵.

Devastarea Constantinopolului nu are seamăn în istorie. Reputatul istoric britanic Steven Runciman consideră că niciodată nu se va putea ști cât de mult rău au făcut cruciații Constantinopolului¹⁶. Cronicarul bizantin Nicetas Choniates compară jaful orașului făcut de cruciații latini cu cel al lui Saladin asupra Ierusalimului¹⁷. Geoffroy de Villehardouin și Robert de Clari, cei

¹⁴ Jean Richard, *The Crusades*, translated by Jean Birrell, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 251.

¹⁵ Donald E. Queller and Thomas F. Madden, *op. cit.*, p. 199.

¹⁶ Steven Runciman, *The Eastern Schism: A Study of the Papacy and the Eastern Churches During the XIth Centuries*, Clarendon Press, Oxford, 1955, p. 150.

¹⁷ Donald E. Queller and Thomas F. Madden, *op. cit.*, p. 198.

doi cronicari apuseni ai celei de-a Patra Cruciade, deși trec sub tăcere crimele, violurile și jefuirea bisericilor, totuși recunosc enormele avuții adunate de cruciați la Constantinopol. Villehardouin a scris că de la facerea lumii o asemenea pradă de război nu mai fusese obținută¹⁸. Robert de Clari s-a bucurat chiar mai mult, spunând că nici Alexandru cel Mare, nici Carol cel Mare, nu luaseră niciodată o asemenea pradă¹⁹.

Cunoscutul cronicar bizantin Nicetas Choniates, martor al evenimentelor de la 1204, ne-a lăsat o mărturisire cutremurătoare asupra evenimentelor petrecute în Constantinopol: „Nu știu cum să pun ceva ordine în povestirea mea, cum să încep să continui sau să închei. Au făcut țandări icoanele sfinte și au aruncat sfintele moaște ale martirilor în locuri pe care mi-e rușine să le numesc, împrăștiind peste tot Trupul și Sângele Mântuitorului. Acești vestitori ai lui Antihrist au luat potirile și discurile pentru împărtășanie, au smuls pietrele prețioase din ele și le-au folosit ca pocale (...) Cât privește profanarea Marii Biserici, nu mă pot gândi la ea fără groază. Au distrus marele iconostas, o operă de artă admirată de întreaga lume și și-au împărțit bucățile între ei (...) Și au adus cai și catâri în biserică ca să poată căra mai ușor vasele sfinte și aurul și argintul pe care îl smulseră de pe tron și

¹⁸ Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea Constantinopolului*, traducere și note de Tatiana Ana Fluieraru, ediție îngrijită și prefață de Ovidiu Pecican, Editura Limes, Cluj, 2002, p.115.

¹⁹ Robert of Clari, *op. cit.*, p. 109.

amvonul și ușile și mobilele oriunde erau găsite; și când vreun animal aluneca și cădea, îl străpungeau cu săbiile, mânjind Biserica cu sângele și murdăriile lor. O târfă de rând a fost întronată în scaunul Patriarhului, ca să arunce ocări către Iisus Hristos și ea cânta cântece deșănțate și dansa nerușinat în locul sfânt (....). Nu s-a arătat nici un pic de milă femeilor virtuozose, fetelor nevinovate sau chiar fecioarelor închinat Domnului (...). Pe străzi, în case și biserici, se auzeau doar plânsete și bocete”²⁰.

Nicolae Mesarites, mitropolitul Efesului, scrie și el legat de acest eveniment următoarele: „**Atunci, piețele casele cu două sau trei etaje, locașurile sfinte, așezămintele mănăstirești pentru tinerele fete, mănăstirile de călugări și maici, sanctuarele și chiar Marea Biserica a Domnului, Palatul Imperial, au fost de peste tot năpădite de războinici, de spadasini cu mintea întunecată, care respirau crima, cu arme, cu lănci, cu săbii și pumnale; arcașii, călăreții aveau privirea cruntă, urlau ca Cerberul și răsufiau precum Caron, jefuiau așezămintele Domnului, furau obiectele de cult, înjurau de lucruri sfinte. Aruncau la pământ imaginile și icoanele lui Iisus, ale Maicii Sale și ale sfinților, care de veacuri sunt plăcute lui Dumnezeu. Proferau necuviințe și blesteme, smulgeau copiii din brațele mamelor și pe mame de lângă copii, necinsteau fără rușine fecioarele chiar în locașurile de cult, fără teamă de pedeapsa dumnezeiască și nici de răzbunarea oa-**

²⁰ John Julius Norwich, *Byzantium: The decline and Fall*, Alfred A. Knopf, New York, 1996, p. 179.

menilor. Dezveleau pieptul femeilor, ca să vadă dacă nu țin ascunse podoabe sau obiecte de aur; le despletteau părul și le smulgeau vălurile de pe cap (...). Peste tot nu auzai decât plânsete și țipete de durere și de suferință (...). Îi măcelereau pe nou născuți, ucideau femeile demne, le despuiau chiar și pe bătrâne și le necinseau. Chinuiau călugărițele lovindu-le cu pumnii și izbindu-le cu piciorul în pânțele, doborându-le la pământ sub lovituri pe aceste ființe demne de respect. Vărsau sânge de om peste altarele sfinte și, pe fiecare dintre acestea, în locul mielului lui Dumnezeu, jertfit pentru mântuirea omenirii, ei îi târau pe oameni, ca pe oi, și le retezau capul. Acesta era respectul arătat pentru lucrurile Domnului de către astfel de ființe care purtau pe umeri semnul Crucii lui Hristos! Așa să-i fi învățat pe ei episcopii lor să se poarte? Și cum să-i numim noi pe aceștia? Arhiepiscopi printre soldați sau soldați printre arhiepiscopi?"²¹

Barbaria cruciaților apuseni la Constantinopol a fost unanim recunoscută și de istoricii moderni și contemporani. Istoricul britanic Steven Runciman a constatat cu amărăciune în suflet: „**Niciodată nu a fost o crimă mai mare împotriva umanității decât Cruciada a Patra**”²². Același istoric mai notase pe marginea jefuirii orașului: „**Devastarea Constantinopolului nu are egal în istorie. Timp de nouă secole marele oraș**

²¹ Michel Kaplan, *Devastarea Constantinopolului*, în volumul *Cruciadele*, introducere de Robert Delort, traducere de George Miciacio, Editura Artemis, București, 1999, p. 204-205.

²² Steven Runciman, *A History of the Crusades...*, p. 130.

fusese capitala civilizației creștine. Era plin de opere de artă care supraviețuiseră din Grecia antică și de capodoperele propriilor săi artiști desăvârșiți. Venețienii știau cu adevărat valoarea acestor lucruri. Pe unde au putut, au luat comori și le-au dus să împodobească piețele și bisericile și palatele orașului lor. Dar francezii și flamanzii erau dornici de distrugere. Au năvălit ca o gloată gălăgioasă pe străzi și prin case, luând tot ce strălucea și distrugând tot ce nu puteau căra, oprindu-se doar ca să ucidă sau să siluiască, sau să spargă pivnițele de vin și să bea. Nici mănăstirile, nici bisericile, nici bibliotecile nu au fost cruțate. Chiar în Sfânta Sofia se puteau vedea soldați beți care rupeau perdelele de mătase și făceau bucați marele iconostas de argint, în timp ce cărțile și icoanele sfinte erau călcate în picioare. În timp ce beau veseli din vasele altarului, o prostituată s-a așezat pe tronul patriarhului și a început să cânte un cântec francez imoral. Călugărițele au fost violate în mănăstiri. S-au spart și distrus și palatele și casele modeste. Femei și copii răniți, muribunzi zăceau pe străzi. Timp de trei zile scenele înspăimântătoare de jaf și vărsare de sânge au continuat, până ce mărețul oraș a ajuns ca după un măcel²³.

În termeni asemănători s-a exprimat și istoricul John Julius Norwich care nota la rândul său: „Niciodată, de la invaziile barbare cu câteva secole în urmă, nu mai fusese martoră Europa la o asemenea orgie de bruta-

²³ *Ibidem*, p. 123.

litare și vandalism; niciodată în istorie nu mai fuseseră distruse cu furie atâtea frumuseți, atâtea opere superbe, într-un timp atât de scurt”²⁴. De asemenea, istoricul american Robert Browning consemna următoarele: „Dacă a existat o lovitură decisivă dată Imperiului Bizantin, aceasta s-a produs în 1204 și nu în 1453”²⁵. Istoricul grec Aristeides Papadakis atrage și el atenția asupra gravelor distrugerii făcute de cavalerii occidentali în Constantinopol: „Distrugerile provocate de latini creștinătății ortodoxe și orașului său sfânt au fost fatale; această deviere a mișcării cruciate a distrus în cele din urmă puterea care apăraseră vreme de secole civilizația apuseană de islam”²⁶.

Arhiepiscopul Chrysostomos de Etna arată consecințele comportamentului inuman al cavalerilor cruciați: „Jefuirea Constantinopolului și profanarea comorilor sale spirituale (...) au avut pentru bizantini consecințe psihologice inestimabile (...); occidentalii deveniseră dușmanii lui Hristos, profanatori ai celor sfinte (...). Tot el conchidea: „Cruciada a Patra a zdrobit spiritul Imperiului”²⁷. Istoricul catolic român Ioan Marin Mălinaș face o comparație între cele două

²⁴ John Julius Norwich, *op. cit.*, p. 179.

²⁵ Robert Browning, *The Byzantine Empire*, New York, 1980, p. 209.

²⁶ Aristeides Papadakis, *The Christian East and the Rise of the Papacy: The Church 1071-1453 A.D.*, Crestwood, New York, St. Vladimir's Seminary Press, 1994, p. 200.

²⁷ Arhiepiscop Chrysostomos, *Relațiile dintre ortodocși și romano-catolici de la cruciada a IV-a la controversa isihastă*, traducere de Raluca Popescu și Mihaela Precup, Editura Vremea, București, 2001, p. 81.

cuceriri ale Constantinopolului din anii 1204 și 1453, evidențiind evenimentele tragice prin care a trecut marile oraș al lui Constantin cel Mare: „**Prima profanare a Constantinopolului au făcut-o, deci, creștinii latini sau apuseni, baronii Cruciaței a IV- a (1202-1204), iar a doua a fost opera turcilor musulmani, ai sultanului Mehmet al II-lea sau Mahomed al II-lea Cuceritorul (1451-1481), cu aliații acestuia. Ambele cuceriri au fost la fel de tragice, crude, cu lipsă de respect elementar față de specificul creștin ortodox al orașului, cu distrugeri iremediabile de bunuri materiale și spirituale, valori culturale, literare și de artă, cu jafuri, crime, viol, pradă, profanări și confiscări de biserici ortodoxe, care, la 1204, au fost transformate în biserici romano-catolice, iar la 1453 în moschei. În cruzime, barbarie, ignoranță și intoleranță, cei doi tipi de cuceritori: creștinii apuseni și păgânii musulmani, nu s-au deosebit cu nimic unul de celălalt, atât latinii, la 1204, cât și turcii, în 1453**”²⁸.

Din păcate, există și astăzi istorici catolici, cărora nu le-au căzut solzii de pe ochi, precum Ernst Christoph Suttner (n. 1933), care consideră devastarea Constantinopolului de la 1204 ca o replică bine meritată aplicată de creștinii apuseni bizantinilor. Suttner afirma cu seninătate: „**Suferința grecilor, cauzată de cruciați, a atins punctul culminant în momentul în care aceștia au cucerit Constantinopolul, în anul 1204. Cucerirea**

²⁸ Ioan Marin Mălinaș, *De te voi uita, Constantinopol! sau priutor la evenimentele de la 10 august 626, 13 aprilie 1204 și 29 mai 1453*, Editura Sedan, Cluj – Napoca 2004, p. 18.

a fost precedată de intrigi de-ale grecilor și de un pogrom la adresa latinilor. N-a fost așadar un act de violență fără absolut nici un motiv. A fost mai întâi de toate însă, prima înfrângere pe care a trebuit s-o resimtă Constantinopolul²⁹. La fel istoricul apusean Michel Balard (n. 1936) consideră orgiile creștinilor latini la Constantinopol o pedeapsă justificată din partea lui Dumnezeu: „**Pentru prima dată, Constantinopolul este cucerit: veritabilă pedeapsă a lui Dumnezeu, justificată de crimele grecilor și ale conducătorilor lor, rătăciți în propria credință**”³⁰. Ce să mai spunem în fața unor asemenea judecăți istorice de-a dreptul belicoase și jalnice, marca Wien-Würzburg și Sorbona - Université de Paris?!

Pe lângă jefuirea bogățiilor materiale Constantinopolul a avut de îndurat și umilința răpirii celor mai importante comori spirituale: moaștele sfinților. După cum am arătat, de jaful apusenilor n-au scăpat nici bisericile, nici mormintele vechilor împărați ai Bizanțului (Justinian), nici icoanele, nici cărțile de cult, dar nici operele de artă ale antichității păstrate în Bizanț, cum a fost vestita Quadriga (cei patru cai de bronz) trimisă la Veneția de dogele Enrico Dandolo și așezată apoi pe frontispiciul basilicii San Marco ca semn al măreției Republicii Veneția. Până și papa Inocențiu al III-lea, care inițial îi felicitase pe

²⁹ Ernst Christoph Suttner, *Bisericile Răsăritului și Apusului de-a lungul istoriei bisericesti*, Prefață: Nicolae Corneanu, traducere de Mihai Săsăujan, Editura Ars Longa, Iași, 1998, p. 54-55.

³⁰ Jacques Le Goff și Jean- Claude Schmitt, *Dicționar tematic al Evului Mediu Occidental*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 86.

cruciați pentru cucerirea Constantinopolului, s-a arătat în cele din urmă îngrozit de comportamentul cruciaților în Constantinopol. El scria lui Balduin, împăratul latin al Constantinopolului, următoarele: „**Voi, fără a avea nici un drept, nici autoritate asupra Greciei, v-ați abătut, în mod nesăbuit, de la intenția voastră curată, v-ați avântat nu să cucerii Ierusalimul, ci să cucerii Constantinopolul, preferând bunurile pământești celor cerești (...)** Și nu v-a fost de ajuns să goliți până la fund visteria împăratului și să-i prădați pe toți, de la mic la mare, voi ați întins mâinile spre averea bisericilor și, ceea ce e și mai rău, spre sfințenia lor, smulgând plăcile de argint din altare, spărgând sacristiile, însușindu-vă icoane, cruci și relicve, pentru ca Biserica greacă să refuze să se întoarcă la tronul apostolic, văzând numai sălbătici și fapte diavolești din partea latinilor, și să fie în drept să aibă, față de aceștia, o atitudine plină de dezgust, ca față de niște câini”³¹. Papa dixit!

Trebuie să menționăm faptul că nu am redat aceste evenimente tragice din viața Constantinopolului: jafurile, torturile, profanările cavalerilor occidentali etc., din dorința de a trezi resentimente, ci doar pentru ca cititorii să afle istoria așa cum a fost, fără cosmetizări artificiale, așa cum încearcă unii reputați istorici din zilele noastre de a trece cu vederea aceste aspecte, pentru a nu fi catalogați antioccidentali. Istoria trebuie scrisă și cunoscută așa cum a fost!

³¹ S.B. Dașkov, *Dicționar de împărați bizantini*, traducere de Victoria Onofrei și Dorin Onofrei, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 351.

1

GEOFFROY DE VILLEHARDOUIN*

Mareșal de Champagne

Geoffroy de Villehardouin (c.1150-c.1212) este considerat unul dintre cei mai importanți cronicari sau istorici ai vremii sale¹. Informații despre viața lui până în momentul în care va ajunge mareșal nu avem prea multe. În privința nașterii sale părerile istoricilor diferă, aceasta putând avea loc între anii 1150 - 1160. S-a născut într-o familie care era înrudită cu cele mai nobile familii din Champagne. Numele sau titulatura de „Villehardouin” apare pentru prima dată în anul 1172 într-o listă care conținea numele vasalilor contelui de Champagne². În anul 1185 ajunge mareșal de Champagne fiind foarte apreciat pentru destoinicia

* Studiu publicat sub titlul: „**Geoffroy de Villehardouin – participant și cronicar al Cruciadei a Patra (1202-1204)**”, în revista TABOR, Cluj-Napoca, revistă de cultură și spiritualitate românească, anul IX, nr. 2, Februarie, 2015, p. 5-12.

¹ Smalley Beryl, *Historians in the Middle Ages*, 1974, p. 131.

² Ovidiu Pecican, *Cruciada lui Villehardouin*, în Geoffroy de Villehardouin, „Cucerirea Constantinopolului”, Cluj, Editura Limes, 2002, p. 5.

sa³. Villehardouin și-a dobândit o experiență bogată în problemele administrative și militare, fiind respectat pentru abilitățile sale organizatorice. Unii istorici nu exclud posibilitatea participării acestuia la Cruciada a Treia, alături de contele Henric al II-lea de Champagne, care a ajuns rege al Ierusalimului. Ceea ce este sigur e faptul că Villehardouin era prezent în aprilie 1197 la ceremonia prin care Thibaud al III-lea recunoștea supunerea sa față de regele Filip Augustus (1179-1223)⁴.

Jurământul de cruciat

Geoffroy de Villehardouin a urmat pilda conților Thibaud de Champagne și Louis de Blois în privința acceptării statutului de cruciat ca răspuns la chemarea harismaticului predicator Fulk de Neuilly de a elibera Ierusalimul. Villehardouin avea aproximativ 50 de ani la momentul în care a făcut jurământul de cruciat la 28 noiembrie 1199 la turnirul de la Ecry-sur-Aisne⁵. Cu ocazia acestui turnir s-a constituit prima armată cruciată. Închegarea primului corp de oaste cruciată s-a produs la aproximativ cincisprezece luni după ce papa

³ Alfred J. Andrea, *Essay on primary sources*, în Donald E. Queller and Thomas F. Madden, „The Fourth Crusade. The Conquest of Constantinople”, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997, p. 299.

⁴ Ovidiu Pecican, *art. cit.*, p. 5.

⁵ Steven Runciman, *The Eastern Schism. A Study of the Papacy and the Eastern Churches during the XIth and XIIth Centuries*, Clarendon Press, Oxford 1955, p. 145; Alfred J. Andrea, *art. cit.*, p. 299.

Inocențiu al III-lea (1198-1216) proclamase Cruciada și la un an după ce îl autorizase pe Fulk să predice această Cruciadă. Acolo erau adunați la un turnir numeroși cavaleri străluciți, care își încercau bărbăția militară sau se bucurau de banchet, cântece și celelalte plăceri, care le erau oferite de starea lor socială. În mod surprinzător cavalerii conduși de contele Thibaunt însuși și de vărul său, contele Louis de Blois, au fost cucerii de entuziasm comun și au militat ei înșiși pentru o Cruciadă. Acești doi tineri conți, în vârstă de aproximativ 20 de ani, erau printre cei mai distinși nobili francezi. Gestul celor doi tineri a încurajat pe mulți să le urmeze exemplul în luarea Crucii. Împreună cu acești doi conți și-au mai pus semnul Crucii încă doi mari oameni de vază ai Franței: Simon de Montfort și Renaud de Montmirail, ultimul dintre ei fiind văr cu conții de Champagne și Blois. Gestul acestor conți a avut mare răsunet în toate ținuturile. Pe moșia contelui Thibaunt de Champagne au mai luat semnul Crucii: Garnier, episcop de Troyes, contele Gautier de Brienne, Gautier de Vignory, Guy de Plessier, Vilain de Nully, Guillaume de Nully, Jean Foisnon și mulți alții⁶. Așadar, întrecerea cavalerescă de la Ecry a produs cel dintâi nucleu al armatei cruciate.

Curând după Ecry, ceilalți nobili din nordul Franței, au fost, de asemenea, dispuși să se alătore războiului sfânt. În Picardia, provincie situată în nord vestul Franței, puternicul conte Hugh de Saint Pol, un veteran

⁶ Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea Constantinopolului*, traducere și note de Tatiana Ana Fluieraru, ediție îngrijită și prefață de Ovidiu Pecican, Editura Limes, Cluj, 2002, p. 26.

cruciat, s-a angajat și el în noua întreprindere militară, și mulți nobili mai mici l-au urmat: Pierre d'Amiens, Eustache de Canteleu, Nicolas de Mailly, Guy de Houdain, Anseau de Cayeux, Gautier de Nele și alții⁷. În Flandra luaseră Crucea Ioan de Nesle, castelanul de la Bruges, Conon de Béthume și Balduin de Beauvoir⁸.

Villehardouin ne informează că două întruniri ale nobililor cruciați au fost ținute în Franța, în vara anului 1200, prima la Soissons, iar cealaltă după două luni la Compiègne⁹. Prima întâlnire a fost găzduită de episcopul orașului Nivelon, unul dintre oamenii Bisericii care s-au înscris cel mai de timpuriu pe listele de înrolare în Cruciadă. Întâlnirea avea drept scop stabilirea datei plecării și a rutei pe care o vor parcurge. Pentru că încă nu s-a adunat un număr suficient de cruciați și pentru că părerile erau împărțite, s-au despărțit fără a lua o hotărâre. La scurt timp s-au întâlnit, cum am mai spus, la Compiègne, ca să trateze organizarea și strategia expediției care urma. Deși au fost în dezacord în multe puncte, totuși, câteva decizii au fost luate. Nobilii ținând cont de eșecul lui Frederick I Barbarossa în precedenta Cruciadă, de nenumăratele dificultăți ale călătoriei terestre, precum încetineala, oboseala fizică etc., au decis să meargă pe mare. Dar cum nici unul

⁷ *Ibidem*, p. 27.

⁸ Donald E. Queller and Thomas F. Madden, *The Fourth Crusade. The Conquest of Constantinople*, Second Edition, with an essey on primary sources by Alfred J. Andrea, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997, p. 6.

⁹ Geoffroy de Villehardouin, *op. cit.*, p. 28.